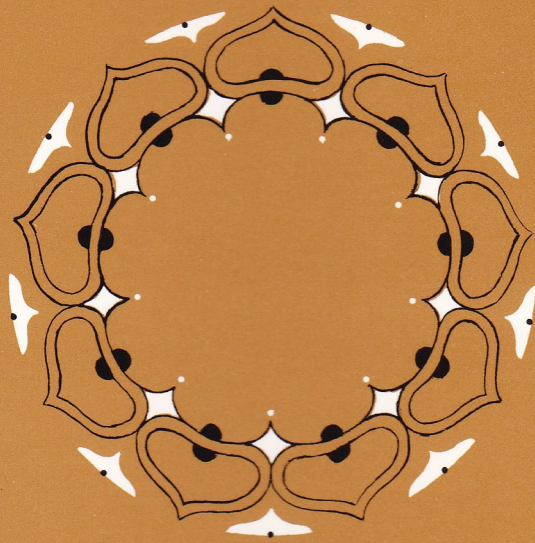


MARTIN EKKER



GURDJIEFF

De mens en zijn werk

MARTIN EKKER

Gurdjieff

de mens en zijn werk

Een inleiding

Tweede druk

MIRANANDA

Ontwerp omslag: Netty Dietvorst

ISBN 90 6271 711 X

@ 1984 Mirananda uitgevers B.V' Wassenaar (Nederlandse uitgave)

Auteursrechten Gurdjieff Stichting Nederland

Uit deze uitgave mag uitsluitend iets verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, na voorafgaande schriftelijke toestemming van de

Dit boekje is geschreven voor hen die zoeken; voor hen die, vaag of duidelijk, het gevoel hebben dat dit ons toevertrouwde leven een oneindig diepere betekenis moet hebben dan het nastreven van de doeleinden waaromheen hun leven tot dusverre draaide.

Voor dezen wil het trachten iets te vertellen over het leven en het werk van een van de meest bijzondere mensen van deze eeuw.

Ik wil hier gaarne getuigen hoe Gurdjieffs ideeën over de mens en zijn relatie tot het grote wereldgebeuren en de visie van eenheid van al het bestaande die erin tot uitdrukking komt, reeds bij eerste kennismaking een diepe indruk op mij maakten. Maar vooral ook hoe ik deze ideeën en de erop gebaseerde praktische levensleer in de loop der jaren in steeds sterker mate als *werkzaam* heb leren ervaren. Werkzaam in de zin dat zij een daadwerkelijke verandering in onszelf kunnen teweegbrengen en ons effectief voeden en leiden in onze groei tot innerlijke vrijheid en bewustzijn. Flitsen zullen het alleen maar zijn, althans in het begin, maar in deze flitsen van de volheid en intensiteit die mogelijk is, ervaren wij in alle scherpte de armzaligheid

van het vlak waarop wij gewoonlijk leven en dit verdubbelt onze hunkering en het besef hoezeer wij de leiding en steun van zulk 'werk' nodig hebben. Daardoor is dit werk gegroeid tot de centrale factor die mijn leven een richting en zin geeft die ik tevoren niet voor mogelijk had gehouden en waarvoor ik tot in het diepste van mijn wezen dankbaar ben.

Ik laat nu verder zoveel mogelijk Gurdjieff zelf en hen die hem het meest van nabij hebben gekend aan het woord. In zo kort bestek kunnen er slechts enkele aanduidingen worden gegeven. Dat dit toch menige lezer dorstig mag maken naar meer is mijn innige wens.

Bosch en Duin, februari 1968.

In deze derde druk zijn geen wezenlijke veranderingen aangebracht, alleen enkele aanvullingen aan het slot over de organisatie van het Gurdjieff-werk in Nederland en in de literatuurlijst.

Naarden, najaar 1984.

De mens een wezen met onvoorstelbaar grote mogelijkheden Volgens Gurdjieff is de mens, iedere mens, van nature toegelust met onvoorstelbaar grote mogelijkheden. Door deze tot ontwikkeling te brengen, kan hij volgroeien tot een Mens in de ware zin van het woord. Dit is het hoge doel waarvoor ons dit leven is geschonken.

Deze mogelijkheden zijn echter slechts als kiem in ons aanwezig en kunnen alleen verwerkelijkt worden door een doelgericht en zinvol 'werken aan onszelf'.

De grondslagen waarop dit 'werken aan onszelf' berust, zijn voor ons vrijwel geheel verloren gegaan; ja, vaak vermoeden wij zelfs niet dat er zo iets bestaat of zou kunnen bestaan. De factoren die onze vorming bepalen: opvoeding, onderwijs en maatschappelijk milieu, zijn niet hierop gericht, met het gevolg dat de mens uitgroeit tot een 'mens' tussen aanhalingstekens, zoals Gurdjieff het uitdrukt, een karikatuur vergeleken bij wat hij kan en zou moeten zijn.

Gurdiieffs jeugd en roeping George Ivanovitch Gurdjieff werd volgens de Russische kalender op 1 januari 1877 geboren in een gebied dichtbij de Perzische grens dat kort tevoren door Rusland op de Turken was veroverd. Zijn moeder was Armeense, zijn vader van Ionisch-Griekse afkomst.

Dit Trans-Kaukasië is een smeltkroes van rassen

en volkeren: Russen, Grieken, Perzen, Turcomanen, Tartaren, Armeniërs . . . Het was een gebied doordrenkt van oude overleveringen, tradities en gewoonten, waar het wonder, het verborgene, dikwijls als meer werkelijk en zinvol werd ervaren dan de zichtbare wereld van alledag.

Gurdjieff, die in deze omgeving opgroeide, kwam, onder invloed van zijn vader en zijn eerste leermeesters, tot een diepe drievoudige overtuiging: ten eerste, dat dit leven in potentie een zin en betekenis van een geheel andere dimensie heeft dan wij onder normale omstandigheden beseffen; ten tweede, dat er in vroeger tijden een weten heeft bestaan van deze zin en betekenis en van de wijze om deze in zichzelf te verwerklijken; en ten derde, dat er bepaalde gemeenschappen moeten zijn waarin dit weten, ten minste gedeeltelijk, bewaard is gebleven en in praktijk wordt gebracht. En er ontstaat een verlangen in hem dat alles overheerst, een hunkering om het geheim van het leven te doorgronden.

Zoeken en vinden van bronnen van ware kennis Gurdjieff stelt zich volledig open voor dit verlangen. Er volgt een lange tijd van avontuurlijke en vaak gevaarlijke speurtochten door het Midden-Oosten, Afrika en Centraal-Azië naar bronnen van dit weten. Gurdjieff vertelt over deze periode van zijn leven in 'Ontmoetingen met bijzondere mensen'.

Omstreeks het begin van de eerste wereldoorlog vinden wij Gurdjieff terug in Moskou. Hij is een ander mens, een man die niet alleen het weten dat hij zocht heeft gevonden, maar die dit weten is *geworden*. Nu begint hij aan de taak die hij zich als doel van zijn leven heeft gesteld: dit weten door te geven en de weg erheen te wijzen in een vorm die voor onze tijd en voor de in onze westerse cultuur gewortelde mens toegankelijk is en die hem tot bewustwording en innerlijke vrijheid kan voeren. Hij werkt met kleine groepen leerlingen aan wie hij de noodzakelijke kennis overdraagt en die hij stimuleert door voortdurend gevarieerde vormen van 'werken aan zichzelf' .

Ouspensky Het is in deze periode, in het voorjaar van 1915, dat P. D.

Ouspensky in contact komt met Gurdjieff.

Deze in 1878 geboren Rus had zich toen reeds een grote naam verworven als denker op natuurfilosofisch en psychologisch gebied en vooral als pionier van de wetenschappelijke verkenning van de wereld die achter de zintuiglijk-waarneembare schuilgaat. Van zijn hand was in 1909 een boek, 'De vierde dimensie', verschenen en in 1912 het ook in ons land bekende 'Tertium Organum'.

Ouspensky's diepe verlangen door te dringen in het ongekende voert hem kort voor de eerste wereldoorlog op een onderzoekingstocht door Egypte, Ceylon en India. Zijn doel is in contact

te komen met 'scholen'. Op zijn reis komt hij tot de overtuiging dat 'het Oosten' inderdaad werkelijke kennis bezit, maar dat het deze veel beter verborgen houdt dan hij vermoedde.

Zijn kennismaking met Gurdjieff De kennismaking met Gurdjieff betekent een keerpunt in Ouspensky's leven. Zelf iemand

van grote innerlijke kracht en uitzonderlijke intelligentie voelt hij onmiddellijk dat hij in de aanwezigheid is van een mens van een geheel andere dimensie. Dit komt al tot uitdrukking bij de eerste ontmoeting. De sfeer van de entourage waar Gurdjieff hem binnenvoert, doet de zeer methodische Ouspensky onwezenlijk aan en hij voelt een haast onweerstaanbare drang om weg te vluchten. Maar tegelijkertijd zegt zijn intuïtie hem dat Gurdjieff beschikt over het weten waarnaar hij zo lange tijd heeft gehunkerd en gezocht. "Ik was vooral geïnteresseerd in de *onderlinge samenhang* van alles wat hij zei", schrijft Ouspensky over, deze beginperiode. „Ik voelde reeds dat zijn denkbeelden niet los van elkaar stonden ..., maar één geheel vormden waarvan ik echter nog maar enkele brokstukken zag." En over een latere periode, wanneer zijn intuïtief gevoel tot een steeds hechtere overtuiging is gegroeid, schrijft hij: "Nu ik begon te beseffen welk een geweldige waarde deze ideeën hadden, was ik haast ontzet bij de gedachte hoe gemakkelijk ik aan deze ideeën voorbij had kunnen

gaan en dan niets van G.'s bestaan zou hebben geweten."

'Op zoek naar het wonderbaarlijke' Deze aanhalingen zijn uit Ouspensky's boek 'Op zoek naar het wonderbaarlijke; fragmenten van een onbekende leer'. Dit is een fascinerend verslag van zijn zevenjarige periode van intensief werk onder leiding van zijn leermeester Gurdjieff. Ouspensky heeft dit verslag tijdens zijn leven nooit gepubliceerd. Na zijn dood (in 1947) is met Gurdjieffs toestemming tot de publicatie besloten; het verscheen in 1950 in het Frans en Engels en in 1965 in Nederlandse vertaling.

De grote waarde van dit boek is gelegen in de vrijwel woordelijke weergave van de gesprekken met Gurdjieff en diens uiteenzettingen in de groepsbijeenkomsten (Ouspensky, die beschikte over een fenomenaal geheugen, heeft deze zonder aantekeningen gereconstrueerd!). Hierin bezitten wij de meest betrouwbare bron in de beschikbare literatuur voor de bestudering van Gurdjieffs leer.

De eerlijkheid waarmee Ouspensky zijn eigen vragen en reacties en die van de andere groepsleden beschrijft en de onverwachte wending die Gurdjieff aan elk onderwerp geeft, houden ons geboeid als een avonturenroman; en inderdaad is het de beschrijving van het grootst-denkbare avontuur: het verkennen van de nieuwe werkelijkheid waarin ons leven een ongekennde en diepe betekenis krijgt.

Wij beleven met Ouspensky hoe het beeld van het geheel zich met steeds groter duidelijkheid voor hem ontvouwt, „zoals een figuur of landschap bij het ontwikkelen van een fotografische plaat geleidelijk opkomt." En op een andere plaats schrijft hij: „Ik kan nu achteraf niet anders dan verbaasd zijn over de snelheid waarmee G. ons de voor- naamste denkbeelden uit zijn stelsel bijbracht. Natuurlijk speelde hierbij zijn wijze van uiteenzetten een grote rol, zijn verbazingwekkend vermogen om alle centrale en essentiële punten naar voren te brengen zonder ooit in onnodige details te vervallen voordat de hoofdzaken waren begrepen."

Gurdjieffs leer en de officiële wetenschap Ouspensky spreekt over Gurdjieffs 'stelsel' en bij andere gelegenheden over zijn 'ideeën'.

Dit zijn aanduidingen bij gebrek aan betere. Het is echter geen stelsel in de zin van de ons vertrouwde filosofische en andere stelsels en het zijn geen ideeën in de zin van los van elkaar staande concepties of gedachtenconstructies. 'Fragmenten' is misschien de beste aanduiding; fragmenten van een integraal weten of, zoals in de ondertitel van Ouspensky's boek, fragmenten van een onbekende leer.

Dit weten is wat zijn basis, zijn benadering en zijn doelstelling betreft, verschillend van onze hedendaagse officiële wetenschap. En omdat wij in deze laatste door opvoeding en opleiding zo 'geïndoctrineerd' en door ons milieu ermee verweven zijn, valt het ons moeilijk om in dit andere weten door te dringen.

De hedendaagse wetenschap onderzoekt de ons omringende wereld der verschijnselen en streeft er bovenal naar deze verschijnselen voorspelbaar en waar mogelijk controleerbaar te maken. Haar onderzoek is dus primair gericht op de periferie. Onze kennis der verschijnselen wordt voortdurend omvangrijker en gedifferentieerder en dit leidt onontkoombaar tot een steeds verder gaande specialisatie. Voorzover de wetenschap geïnteresseerd is in de centrale wetmatigheden die aan de verschijnselen ten grondslag liggen, tracht zij deze af te leiden uit haar kennis van de verschijnselen.

Ontegenzeglijk heeft deze wetenschap op haar gebied spectaculaire resultaten opgeleverd.

De genoemde denkwijze heeft echter geleid tot de scheiding tussen religie en wetenschap die in de vorige eeuw haar hoogtepunt bereikte en die, op enkele uitzonderingen na, nog steeds het denken beheerst. In plaats van door eerbied voor de schepping te worden geleid, is het wetenschappelijk onderzoek voor een overwegend deel gericht op het dienstbaar maken van de ons omringende natuur aan onze behoeftenbevrediging. „Alleen een denken", zegt Gurdjieff, "dat zo theoretisch en zo ver van de feiten verwijderd is als het huidige Europese denken, kon tot de opvatting komen dat de mens *los van de hem omringende natuur* zou kunnen evolueren, of kon de menselijke evolutie zien als een geleidelijke *verovering der natuur*."

Volgens Gurdjieff is voor de mens allereerst van belang de kennis omtrent onszelf en onze plaats en functie in het grote wereldgebeuren. Dit noemt hij 'ware' of 'werkelijke' kennis, in de zin dat deze alleen ons kan leren verstaan wat het betekent te 'woekeren met onze talenten' en zo ons helpen in ons streven naar een werkelijke vervulling van de zin van ons leven.

De fundamentele eenheid van al het bestaande van alles, van eenheid in verscheidenheid. "Bij het objectieve weten", zegt Gurdjieff, „is een van de centrale ideeën die van de eenheid

Daarom zal ware kennis vooral gericht zijn op het doorgronden van deze eenheid, van de onderlinge verbondenheid van al het bestaande. Daarom ook zal ware kennis, van welk ding of verschijnsel ook, altijd betrekking hebben op de zin en functie ervan in het grotere geheel waarvan het deel uitmaakt. Deze kennis kan nooit worden opgebouwd uitgaande van op het partiële gericht onderzoek, want het geheel is van een wezenlijk andere orde dan de som der samenstellende delen en alle pogingen om op basis van onze fragmentarische kennis hiervan tot de zin van het geheel door te dringen, zijn onvermijdelijk vruchteloos.

De verbondenheid van al het bestaande vindt uitdrukking in het feit dat, zoals Gurdjieff zegt, de wetten overal gelijk zijn, zowel in de wereld als in de mens. Dit werd reeds verwoord in het aloude adagium van de Smaragden Tafelen van Hermes Trismegistos: 'Zo boven, zo beneden'. Daarom zegt hij: „Volgens de ware kennis moet de studie van de mens parallel lopen met die van de wereld en moet de studie van de wereld parallel lopen met die van de mens.”

In Ouspensky's boek wordt ons dan ook, hand aan hand met de uiteenzetting over een psychologie van de mens die is gericht op zijn groei tot innerlijke vrijheid en bewustwording, een door Gurdjieff gegeven kosmologie ontvouwd van adembenemende grootsheid. Het is een conceptie van het heelal bestaande uit werelden binnen werelden die

elkaar doordringen en waarmee wij op verschillende wijzen verbonden zijn. Ook worden de fundamentele wetten besproken die aan het ontstaan en de instandhouding van deze werelden ten grondslag liggen.

Hogere kennis Deze verbondenheid heeft tot
verbonden aan gevolg dat ware kennis nooit
hoger bewustzijn kan worden verkregen door het uitsluitend bestuderen van de ons omringende zintuiglijk-waarneembare wereld, een wereld waarvan wij als het ware de toevallige erbuiten staande toeschouwers zouden zijn. Met de genoemde scheiding die zozeer ons denken beheerst, is het streven verbonden om bij onze waarnemingen zoveel mogelijk elke subjectieve factor buiten te sluiten teneinde daardoor tot 'objectieve' kennis te komen.

De hogere kennis waar Gurdjieff over spreekt, is van een geheel andere orde. Zij is gebonden aan een verruiming van ons bewustzijn en niet kenbaar door middel van op ons normale kenvermogen stoelende methoden van onderzoek en analyse. Ouspensky schrijft in zijn meergenoemde boek: „Eén ding is mij zelfs toen reeds onomstotelijk duidelijk geworden, namelijk dat geen verschijnsel van een hogere orde, dat wil zeggen een verschijnsel dat uitgaat boven het gebied van de gewone dagelijks waarneembare dingen . . . kan worden waargenomen of onderzocht met de *gewone middelen* in een gewone bewustzijnstoestand.”

Het overdragen van ware kennis Daarom ook is ware kennis niet overdraagbaar in de gebruikelijke zin. Alleen de weg erheen kan ons gewezen worden, waardoor wij er hand aan hand met de veruiming van ons bewustzijn in kunnen doordringen. „Het verwerven of overdragen van ware kennis", zegt Gurdjieff, „vereist veel arbeid en grote inspanning, zowel van hem die ontvangt als van hem die geeft. En zij die deze kennis bezitten, doen al het mogelijke om haar door te geven aan een zo groot mogelijk aantal mensen, hun de benadering ervan te vergemakkelijken en hen in staat te stellen zich voor te bereiden tot het ontvangen van de waarheid."

Geloof op gezag en ongewenst Wij geven ons er zelden reken-schap van hoezeer vrijwel al onze persoonlijke kennis aan anderen ontleend is. Dergelijke kennis moge in het technische vlak van nut zijn, zodra het gaat om ons eigen wezen en onze relatie tot het grote geheel van de ons omringende wereld, kan dergelijke op goedkope wijze verkregen kennis die niet berust op werkelijk begrijpen, alleen maar steriel zijn; in de zin dat zij geen bijdrage kan leveren voor onze groei tot bewustwording en innerlijke vrijheid. Gurdjieff noemt de door hem gegeven weg de 'vierde weg', ter onderscheiding van de 'traditionele' wegen van de 'fakir', de 'monnik' en de 'yogi'. En hij legt er de nadruk op dat wij op deze weg niets

moeten doen zonder te begrijpen waarom wij het doen. „Er is geen 'geloof' vereist op de vierde weg", zegt hij; „integendeel, geloof van welke aard ook is in strijd met de vierde weg." „Wat verlangd wordt, is eenvoudig een weinig vertrouwen en ook dat slechts voor korte tijd; want hoe eerder iemand alles wat hij hoort, begint te verifiëren, des te beter is het voor hem."

Begrijpen vóór alles noodzakelijk Begrijpen is dus een eerste vereiste van de vierde weg. Maar dit begrijpen gaat veel dieper dan louter met ons denkvermogen assimileren en verwerken. Het is een met ons hele wezen ervaren van de waarheid en juistheid van iets; dan pas kunnen wij werkelijk begrijpen.

Dat begrijpen kan alleen hand aan hand met onze innerlijke groei verworven worden. „Begrijpen", zegt Gurdjieff, „berust op de verhouding tussen weten en 'zijn', is de resultante van deze twee." Het wezenlijke verschil tussen weten en begrijpen zal ons duidelijk worden wanneer wij denken aan praktische activiteiten zoals autorijden of typen; op deze gebieden beseffen wij maar al te goed dat er een lange weg ligt tussen louter weten wat wij moeten doen en het zo ten volle in ons hele wezen assimileren dat wij het ook feilloos kunnen doen.

Daarom kunnen ons van de ware kennis omtrent onszelf en de wereld aanvankelijk slechts fragmenten worden toevertrouwd. Maar wanneer wij

met deze zinvol gekozen fragmenten werken en woekeren, zullen zij geleidelijk aan tot levende ervaring worden en de mogelijkheid in ons ontwikkelen tot meer en meer en meer begrijpen.

Evolutie De evolutie waarin de mens, meer dan in iets anders, belang zou moeten stellen, is zijn eigen innerlijke evolutie. „De evolutie van de mens”, zegt Gurdjieff, „kan worden opgevat als de ontwikkeling in hem van die vermogens en mogelijkheden die nooit vanzelf, dat wil zeggen mechanisch, tot ontwikkeling komen.” En bij een andere gelegenheid: „Wanneer wij over evolutie spreken, dienen wij van meet af te begrijpen dat er geen mechanische evolutie mogelijk is. De evolutie van de mens is de evolutie van zijn bewustzijn. *En de evolutie aan het 'bewustzijn' kan zich niet onbewust voltrekken.* De evolutie van de mens is de evolutie van zijn wil en de evolutie van de 'wil' kan niet ongewild tot stand komen. De evolutie van de mens is de evolutie van zijn vermogen tot doen en 'doen' kan niet de vrucht zijn van hetgeen 'gebeurt'.”

Essentie en persoonlijkheid Bij de bespreking van de menselijke structuur introduceert Gurdjieff de onderscheiding tussen 'essentie' en 'persoonlijkheid'. „Men dient te begrijpen”, zegt hij, „dat de mens uit twee delen bestaat: *essentie* en *persoonlijkheid*. De essentie in de mens is *het eigene*

in hem. De persoonlijkheid is 'het niet-eigene'. 'Het niet-eigene' wil zeggen wat van buitenaf is gekomen wat iemand heeft geleerd, wat hij weer spiegelt, alle sporen van indrukken van de buitenwereld die in de herinnering en in de gewaarwordingen zijn blijven hangen, alle woorden en bewegingen die zijn aangeleerd, alle gevoelens ontstaan door nabootsing - dit alles is 'het niet-eigene' in hem, is de persoonlijkheid . . . Naarmate de persoonlijkheid groeit, openbaart de essentie zich steeds zeldzamer en steeds zwakker; en heel vaak houdt de essentie al op zeer jonge leeftijd op te groeien . . . Dit betekent dat alles wat wij van zo iemand zien in werkelijkheid 'het niet-eigene' is . . . 'Het niet-eigene' in de mens verschilt van 'het eigene' doordat het verloren kan gaan en langs kunstmatige weg kan worden veranderd of verwijderd" (Ouspensky beschrijft in zijn boek een zeer belangwekkende demonstratie door Gurdjieff van een tijdelijke uitschakeling van de persoonlijkheid). „Men kan zeggen dat 's mensen individualiteit zijn volgroeide, tot rijpheid gekomen essentie is." „Als wij de gemiddelde cultuurmens beschouwen, zien wij dat vrijwel steeds de persoonlijkheid het actieve element in hem is en zijn essentie het passieve element. Iemands innerlijke groei kan niet beginnen zolang er geen verandering intreedt in deze verhouding. De persoonlijkheid moet passief worden en de essentie actief."

'Werken aan zichzelf' Ware kennis en innerlijke evolutie of innerlijke groei gaan dus samen, zijn onverbrekkelijk verbonden. Evenmin als wij ware kennis om niet kunnen verkrijgen, kan zich onze innerlijke groei vanzelf voltrekken. Integendeel, dit hoogste goed dat voor een mens bereikbaar is, vergt ook de hoogste prijs, een 'werken aan onszelf' met inzet van ons gehele wezen.

Wij zullen deze prijs echter nooit betalen, nooit kunnen betalen, zolang wij ons geen rekenschap geven van onze huidige situatie en van de rijke mogelijkheden waaraan wij voorbijgaan door ons te laten leven zoals wij leven. En als wij er al een vermoeden van hebben dat er 'iets mis is', dan kunnen wij eenvoudig niet geloven dat het mogelijk is daar een wezenlijke verandering in te brengen.

De ziekte Of wij stellen uit tot 'later',
'morgen' genaamd wanneer wij 'er de tijd voor hebben', wanneer 'de omstandigheden gunstiger zullen zijn'. Nu zijn wij immers zo in beslag genomen door de eisen die het normale leven van alledag aan ons stelt en door onze verantwoordelijkheid voor ons gezin en in ons beroep, dat er in gemoede niet van ons kan worden gevegd dat wij nú energie en aandacht opbrengen voor 'dergelijke dingen'.

Deze innerlijke houding wordt in dit werk de ziekte 'morgen' genoemd. Maar 'morgen' blijft 'morgen', van dag tot dag en van jaar tot jaar.

Totdat wij misschien in onze levensavond tot het besef komen van de ernst van onze situatie en van de urgentie om daar naar vermogen verandering in te brengen.

Maar dan is het te laat. Want er is voor alles een tijd en de kans die wij nú onbenut laten, komt 'later' niet terug. En volgens Gurdjieff is het misschien wel de grootste tragiek in het menselijk leven dat zovelen, wanneer zij tot het inzicht beginnen te komen dat er iets heel anders nodig is om hun leven zin te geven, tegelijkertijd hun onmacht voelen om dit alsnog te verwerkelijken. Omdat zij de energie die hun was toevertrouwd voor 'werken aan zichzelf' hebben verbruikt voor alle mogelijke andere dingen van voorbijgaande en twijfelachtige waarde.

Bij de 'vierde weg' ligt ons werkterrein en onze leerschool in het gewone leven Daarom stelt het werk dat de beste, ja de enige tijd voor 'werken aan onszelf', *nu* is en niet 'morgen'. Voor dit 'werken aan onszelf' is het niet nodig dat wij ons afwenden van de verantwoordelijkheden van het gewone leven; integendeel, op de vierde weg vinden wij juist in het volle leven van alledag ons 'werkterrein' en onze leerschool. Dit in tegenstelling tot de drie 'traditionele' wegen van de 'fakir', de 'monnik' en de 'yogi' die wèl een zich terugtrekken uit het gewone leven vereisen. En deze 'vierde weg' is volgens Gurdjieff veel sneller, omdat hier het

'werken aan onszelf' op alle kanten van ons wezen tegelijkertijd is gericht.

Ook zegt hij dat er een vaste wet is volgens welke de omstandigheden waarin wij ons op dit moment bevinden, de allerbeste zijn om met dit werk te beginnen; omdat zij de weerslag vormen van hoe wij zelf 'zijn' en daardoor de best mogelijke grondslag bieden om dit 'zijn' in al zijn facetten te bestuderen en te leren kennen.

Onze huidige situatie Gurdjieff gebruikt verschillende beelden om ons de situatie waarin wij ons bevinden, te doen beseffen.

Wij leven in een huis, zegt hij, dat ons rechtmatig erfdeel is. Hiervan kennen en bewonen wij echter alleen de kleinste en armzaligste kamer en wij hebben er geen vermoeden van dat dit huis nog drie andere vertrekken bevat waarvan elk volgende onvergelijkelijk veel mooier is wat inrichting en uitzicht betreft.

Elders zegt hij dat wij in een gevangenis leven. Wij geven ons daar echter wederom geen rekening van en nog minder beseffen wij dat er mensen vrij buiten de gevangenis zijn wier hoogste doel is al het mogelijke te doen om ons te helpen ontvluchten.

Ook vergelijkt hij onze toestand met slavernij. „Er is maar een ding zeker”, zegt hij, „en dat is dat de slavernij van de mens alleen maar toeneemt. De mens is op weg een willige slaaf te worden. Hij

heeft geen boeien meer nodig - hij begint van zijn slavernij te houden, er trots op te zijn. En dit is het verschrikkelijkste wat een mens kan overkomen."

Alles 'gebeurt' Een van de ideeën waar Gurdjieff telkens weer op terugkomt, betreft de mechaniciteit van onze manifestaties. Het is een illusie dat wij, zoals wij zijn, zouden kunnen *doen*. Werkelijk doen vereist een heel ander 'zijns'-niveau dan dat waarop wij gewoonlijk leven. Bij ons is het zo dat ons denken, voelen en handelen vrijwel geheel worden bepaald door invloeden van buitenaf, dat 'het' in ons denkt en 'het' voelt en alles met ons 'gebeurt', op precies dezelfde manier als 'het' regent of 'het' vriest.

**'Slaap' en
ontwaken** Wij gaan volgens Gurdjieff slaapwandelen door het leven. „Het zal u verbazen", zegt hij, „indien ik u zeg dat het voornaamste kenmerk van het 'zijn' van de moderne mens - een kenmerk dat *alles verklaart wat in hem ontbreekt* - de *slaap* is. De moderne mens leeft in slaap, in slaap wordt hij geboren en in slaap sterft hij . . . Wat 'helder bewustzijn' genoemd wordt, is slaap en een slaap die veel gevaarlijker is dan de slaap 's nachts in bed . . . Alles wat de mensen zeggen en alles wat zij doen, zeggen en doen zij in slaap. Dit alles kan geen enkele waarde hebben. Alleen ontwaken en wat tot ontwaken

leidt, heeft in werkelijkheid waarde ... Hoe te ontwaken? Hoe aan deze slaap te ontkomen? Dit zijn de belangrijkste levensvragen waarvoor een mens zich ooit gesteld kan zien. Maar eerst is het nodig van het feit zelf van de slaap overtuigd te zijn ... Een mens kan niet *uit zichzelf* ontwaken." Zij die willen ontwaken, „moeten iemand vinden *en hem huren* om hen wakker te maken en te belleten weer in slaap te vallen. Anders is het onmogelijk te ontwaken."

„Er is niets nieuws in het denkbeeld van slaap. Vrijwel sinds het begin der schepping is de mensen voorgehouden, dat zij slapen en dat zij moeten ontwaken. Hoeveel keer wordt dit bijvoorbeeld niet in de Evangelien gezegd? 'Ontwaakt', 'waakt', 'slaapt niet'. Christus' discipelen sliepen zelfs toen hij voor de laatste maal bad in de hof van Gethsemane ... In alle ernst, men heeft mij verscheidene malen gevraagd waarom er in de Evangelien niets over slapen wordt gezegd. En dat terwijl er bijna op iedere pagina over wordt gesproken. Dit bewijst eenvoudig dat de mensen de Evangelien slapend lezen."

Bij een andere gelegenheid spreekt hij over de aard van onze slaap en de krachten die ons verhinderen te ontwaken: „Er zijn duizenden dingen die een mens verhinderen te ontwaken, die hem in de macht van zijn dromen houden. Om bewust te kunnen handelen met het doel te ontwaken, is het nodig de aard van de krachten te kennen die de mens in zijn slaaptoestand houden.

„Allereerst moeten wij beseffen dat de slaap waarin de mens leeft geen natuurlijke maar een hypnotische slaap is. De mens is gehypnotiseerd en deze hypnotische toestand wordt voortdurend in hem in stand gehouden en versterkt. Het is alsof er krachten zijn waarvoor het nuttig en voordelig is de mens in een hypnotische toestand te houden om hem te verhinderen de waarheid te zien en zich van zijn positie rekenschap te geven."

Het verhaal van de magiër en de schapen Gurdjieff illustreert dit met het verhaal van de magiër en de schapen: „Er is een oosters verhaal over een zeer rijke magiër die heel veel schapen bezat. Deze magiër was erg gierig. Hij wilde geen herders in dienst nemen en ook wilde hij geen omheining aanbrengen om de weidegronden waarop zijn schapen graasden. Daardoor verdwaalden zijn schapen dikwijls in het bos, vielen ze in de afgrond en bovenal liepen ze weg want ze wisten dat de magiër hun vlees en hun huid wilde hebben en daar voelden ze niets voor.

„Tenslotte vond de magiër een oplossing. Hij *hypnotiseerde* zijn schapen en suggereerde ze ten eerste dat ze onsterfelijk waren en het hun helemaal geen kwaad deed wanneer ze gevild werden - integendeel, het was heel goed voor hen en zelfs plezierig; ten tweede dat hij een *goede meester* was die zijn kudde zo lief had dat hij bereid was er alles in de wereld voor te doen; en in de derde plaats

dat, ook al zou hun iets overkomen, dit in geen geval juist nu, op deze dag, zou gebeuren en dat ze zich *daarom* er niet bezorgd over hoefden te maken. Voorts suggereerde de magiër zijn schapen dat ze helemaal geen schapen waren; sommige suggereerde hij dat ze *leeuwen*, andere dat ze *adelaars*, weer andere dat ze mensen en nog andere dat ze *magiërs* waren.

„En hiermee verdween al zijn zorg en getob over zijn schapen. Ze liepen nooit meer weg maar wachtten kalm het tijdstip af waarop de magiër hun vlees en huid zou opeisen.”

'Buffers' Hoe spelen wij het klaar te
 leven met al onze innerlijke
confusie en tegenstrijdigheden? Volgens Gurdjieff wordt dit mogelijk gemaakt door een speciale soort kunstmatige voorzieningen die zich in ons functionele apparaat hebben ontwikkeld en die hij 'buffers' noemt. „Buffer”, zegt hij, „is een begrip dat nadere verklaring vereist. Wij weten wat buffers aan spoorwagens zijn. Het zijn apparaten die de schok opvangen wanneer wagons tegen elkaar botsen . . . Precies dezelfde soort voorzieningen zijn er in de mens. Zij zijn niet door de natuur gevormd maar door de mens zelf, zij het ongewild. Zij zijn ontstaan als gevolg van de aanwezigheid in hem van velerlei tegenstrijdigheden: in zijn opinies, in zijn gevoelens en sympathieën, in zijn woorden en zijn daden . . . Wanneer iemand al deze tegenstrijdig-

heden zou voelen, zou hij voelen wat *hij werkelijk is*. Hij zou het gevoel krijgen gek te zijn . . . Hij moet ofwel de tegenstrijdigheden vernietigen ofwel ze niet langer zien en voelen. Vernietigen kan hij ze niet” (dat wil zeggen, niet zonder bewust en doelgericht 'werk aan zichzelf'). „Maar als er zich 'buffers' in hem vormen, voelt hij de tegenstrijdigheden niet meer, voelt hij niet meer de gevolgen van de botsing van zijn tegenstrijdige zienswijzen, zijn tegenstrijdige emoties en woorden.” „Het weten kan alleen bestaan bij afwezigheid van 'buffers'.”

Inspanning Het 'werken aan onszelf' om
zonder spanning uit deze hypnotische slaap te
ontwaken, vereist grote inspanning. Deze inspanning is echter van een geheel andere aard dan de inspanningen die wij ons in het gewone leven getroosten wanneer wij de tanden op elkaar zetten om een begeerd doel te bereiken of om te vervullen wat wij als onze plicht beschouwen.

Het is veeleer precies het tegendeel, een inspanning zonder spanning, die er juist op gericht is ons te bevrijden van de volkomen nutteloze spanningen waarin wij voortdurend gevangen zitten. Het is een bereid zijn, een uiterste intensiteit en sensitiviteit zonder forceren, een open zijn voor en ruimte geven aan wat echt is in onszelf en buiten ons.

Maar juist door haar subtiliteit is deze inspanning

zo moeilijk voor ons, want zij vereist een grote innerlijke waakzaamheid.

Daardoor is, naast de ernst waarmee wij ons inzetten, vooral de kwaliteit van onze inspanningen zo belangrijk voor onze vorderingen.

Dit geldt speciaal met betrekking tot de twee nauw met elkaar verbonden polen waar het 'werken aan onszelf in het begin en gedurende lange tijd om draait: zelf-herinnering en zelf-kennis.

Zelf-herinnering Zelf-herinnering is de realisering, het besef, van eigen 'zijn'; dit in tegenstelling tot ons voortdurend en volkomen verloren zijn in wat wij op het moment doen, denken of voelen, wat in de speciale taal van dit werk wordt aangeduid met 'geïdentificeerd' zijn. Zelf-herinnering is het besef dat *ik* waarneem, *ik* opmerk, *ik* denk of voel of doe, *ik* luister of spreek.

Wanneer wij eenmaal de smaak van zelf-herinnering leren kennen, ervaren wij deze als een volkomen nieuwe dimensie in ons leven, als een innerlijke zekerheid en vrijheid en een diepe verbondenheid met de wereld buiten ons en met onszelf.

„Alles wat G. zei", schrijft Ouspensky, „alles wat ik zelf had overdacht en vooral alles wat mijn pogingen tot zelf-herinnering mij hadden geleerd, overtuigde mij er al spoedig van dat ik tegenover een *volkomen nieuw probleem stond waaraan wetenschap en wijsbegeerte tot dusver waren voorbijgegaan.*"

Zonder zelf-herinnering' zijn' wij volgens Gurdjieff niet, bestaan wij alleen maar.

En tegelijkertijd ervaren wij dat de zuigkracht van de identificatie onvoorstelbaar sterk is en dat wij, zoals wij zijn, onszelf maar gedurende een enkel kort ogenblik kunnen herinneren. Hoe intens onze hunkering ook mag zijn, wij zijn direct weer 'geïdentificeerd', verloren.

Ouspensky geeft ons in zijn boek een heel beeldend verslag van een van zijn eerste pogingen om zichzelf te herinneren en van zijn slagen en falen.

Zelf-kennis „Zonder zelf-kennis”, zegt Gurd-
zelf-waarneming jieff, „zonder de werking en de functies van zijn machine te begrijpen, kan de mens niet vrij zijn, kan hij zichzelf niet regeren en zal hij altijd een slaaf blijven, een speelbal van de krachten die op hem inwerken. In de oude leringen was daarom de eerste eis bij het begin van de weg naar bevrijding: 'Ken uzelf'."

En verder: „De voornaamste methode voor de studie van zichzelf is zelf-waarneming. Zonder op de juiste wijze toegepaste zelf-waarneming zal iemand nooit het verband en de wederzijdse betrekkingen tussen de verschillende functies van zijn machine begrijpen, zal hij nooit begrijpen hoe en waarom altijd alles in hem 'gebeurt'."

Door de zelf-waarneming leren wij de zinvolle structuur kennen van het wonderlijk-rijke apparaat waarmee wij zijn toegerust en de onvermoede mo-

gelijkheden waartoe dit bij juist gebruik in staat is. Wij leren de functies van dit apparaat onderscheiden; deze zijn in de eenvoudigste onderverdeling de denkfunctie, de gevoelsfunctie en de instinct-motorische functie, elk bestuurd door een eigen centrum met een eigen geheugen en een eigen actieterrein. Wij leren echter ook de vele hebbelikheden en eigenzinnigheden van dit apparaat doorzien waarvoor wij tot dusverre volkomen blind waren. Wij ervaren hoe wij er daardoor de slaaf van zijn in plaats van de meester; hoe het eenvoudig zijn eigen gang gaat en hoe waar het is dat alles met ons 'gebeurt'; en hoe ik, om het woord van Paulus aan te halen, niet doe het goede dat ik wil, maar het kwade dat ik niet wil.

De moeilijkheid van juiste zelf-waarneming Juiste zelf-waarneming echter is veel moeilijker dan wij vermoeden. Wij hebben vrijwel allemaal een beeld van onszelf dat in vele opzichten hemelsbreed verschilt van de werkelijkheid. Wij geloven onvoorwaardelijk in dit beeld, waardoor het zo'n hypnotische macht over ons uitoefent dat wij alles wat in tegenspraak ermee is, eenvoudig niet zien. En wanneer wij al eens zó duidelijk met de waarheid omtrent onszelf geconfronteerd worden dat wij er niet onderuit kunnen, beginnen wij onszelf te rechtvaardigen. Of wij vervallen in het andere uiterste van zelf-verguizing. Of in analyse.

Deze en dergelijke automatische reacties leiden

onmiddellijk onze aandacht af, onze zelf-waarming wordt abrupt en voortijdig afgebroken en leidt niet tot een werkelijke ervaring van onszelf die door haar intensiteit en onontkoombaarheid werkzaam en bevrijdend kan zijn.

Ook is er voortdurend het gevaar van werken voor 'resultaten'. Resultaten zullen er zeker komen maar zij zijn altijd anders dan wij voorzien en kunnen voorzien. Daarom gaan wij, door te streven naar vooropgezette resultaten en daarop onze aandacht te richten, onvermijdelijk voorbij aan de werkelijke resultaten wanneer deze zich presenteren.

De drang om te willen 'veranderen' Ten slotte is er de evenzeer automatische impuls om wat ons in onszelf niet aanstaat te willen veranderen. Wij zijn immers zo overtuigd dat wij kunnen 'doen' Waarom zouden wij dan zo'n hebbelijkheid niet even snel en radicaal te lijf gaan?

Maar ook dit 'vechten tegen' is, behoudens een enkele uitzondering, niet de weg. Want ten eerste weten wij reeds uit de gewone psychologie dat wij door iets te bestrijden, dit in het algemeen alleen maar versterken. Dit wil niet zeggen dat wij, als wij alles op alles zetten, een ongewenste gewoonte of eigenschap niet zouden kunnen overwinnen. Maar dan dreigt er volgens Gurdjieff een veel ernstiger gevaar. „Alles in de machine is onderling verbonden”, zegt hij, “en iedere functie wordt on-

vermijdelijk in evenwicht gehouden door een andere functie of door een hele reeks andere functies . . . De machine is op ieder moment van haar werkzaamheid in al haar onderdelen uitgebalanceerd. Als iemand in zichzelf iets ontdekt wat hem niet aanstaat en zich inspanningen getroost om dit te veranderen, zal hij misschien een zeker resultaat bereiken. Maar tegelijk met dit resultaat zal hij onvermijdelijk een ander resultaat verkrijgen dat hij niet in het minst verwachte of wenste en dat hij niet kon hebben vermoed . . . De machine streeft ernaar het evenwicht te herstellen en zij herstelt dit evenwicht door een nieuwe functie te scheppen die een mens niet had kunnen voorzien.” En hij vervolgt met te zeggen hoe iemand, door bijvoorbeeld zijn vergeetachtigheid en verstrooidheid te bestrijden, prikkelbaar, pedant, bedilziek en onaangenaam, of ook wel gierig of jaloers kan worden.

Juiste zelf-waarneming Wezenlijke verandering, in de
leidt tot verandering zin van ontwaken tot een nieuw
bewustzijn, is het grote doel van dit werk, maar de kortste en vooral veiligste weg naar dit doel is de schijnbare omweg via zelf-waarneming.

Het merkwaardige is bovendien dat zich door deze zelf-waarneming reeds een wezenlijke verandering in ons voltrekt. „Terwijl een mens zichzelf waarneemt”, zegt Gurdjieff, „merkt hij op dat deze zelf-waarneming reeds bepaalde veranderingen teweegbrengt in zijn innerlijke processen. Hij be-

gint te begrijpen dat zelf-waarneming een werktuig is om zichzelf te veranderen, een middel om te ontwaken. Door zichzelf waar te nemen, werpt hij als het ware een lichtstraal op zijn innerlijke processen die zich tot dusverre in volstreekte duisternis hebben afgespeeld. En onder de invloed van dit licht beginnen de processen zelf te veranderen. Er bestaan een groot aantal chemische processen die alleen plaats kunnen vinden als er geen licht aanwezig is. Op precies dezelfde manier kunnen vele psychische processen zich ook alleen maar in het duister voltrekken."

Daardoor is dit leren kennen van onszelf, hoewel aan de ene kant uiterst pijnlijk en ontgoochelend, aan de andere kant wonderlijk-bevrijdend. En nodig, want op de basis van illusies is innerlijke groei ten enen male onmogelijk.

**Juiste zelf-waarneming
een kunst die geleerd
moet worden**

Uit dit alles volgt dat op juiste wijze uitgevoerde zelf-waarneming, dit observeren zonder ons te laten afleiden door onze emoties, zonder zelf-rechtvaardiging enerzijds en zelf-verguizing anderzijds, zonder te vervallen in analyse, zonder te werken voor 'resultaten' en zonder direct te willen bestrijden en veranderen, maar toch met intense belangstelling en een gevoel van verbondenheid en met een drang om de waarheid omtrent onszelf te doorgronden, een uiterst subtiele kunst is die wij moeten leren. Zij vereist een controle over onze

aandacht welke alleen door een grote waakzaamheid en door zelf-herinnering kan worden verkregen.

„Probeert u *zichzelf te herinneren* wanneer u zichzelf waarneemt", zegt Gurdjieff tot zijn groep, „en vertel u mij dan later de resultaten. Alleen de resultaten verkregen tijdens zelf-herinnering hebben waarde. Anders bestaat u niet in uw waarnemingen. En wat zijn in dat geval al uw waarnemingen waard?"

Gebrek aan eenheid in de mens Door de zelf-waarneming ervaren wij met beklemmende duidelijkheid hoe volkomen illusoir allerlei fraaie kwaliteiten en vermogens zijn die wij onszelf hebben toegedicht: bewustzijn, een duurzaam en onveranderlijk Ik, wil, het vermogen tot doen . . . Hoe wij integendeel bestaan uit vele afzonderlijke, meestal miezerige, tegenstrijdige of elkaar vaak helemaal niet kennende 'ikjes' die beurtelings bezit van ons nemen; hoe wat wij 'wil' noemen alleen maar de dwingelandij is van toevallige begeerten; hoe daardoor alles met ons 'gebeurt' en hoe wij niet in de ware zin verantwoordelijk kunnen zijn voor onze daden. „Een *mens* is verantwoordelijk", zegt Gurdjieff, „een *machine* niet."

Het verraderlijke is dat al deze personen in ons leven, zichzelf 'Ik' noemen. „Zij beschouwen zichzelf als meester", zegt Gurdjieff weer, „en geen van hen wenst een ander als zodanig te erkennen

. . . Stelt u zich eens een land voor waar iedereen vijf minuten koning kan zijn en in die vijf minuten alles doen wat hij wil met het hele koninkrijk. Zo is ons leven." En bij een andere gelegenheid: „Een klein toevallig 'ik' kan op een gegeven ogenblik iets beloven, niet aan zichzelf, maar aan iemand anders, louter uit ijdelheid of voor de grap. Dan verdwijnt het. Maar de mens, dat wil zeggen het hele samenstel van andere 'ikken' die er volkomen onschuldig aan zijn, moet misschien zijn ganse leven voor deze grap betalen. Het is de tragedie van de mens dat ieder klein 'ik' het recht heeft cheques te tekenen en wissels te trekken, en dat de mens, dat wil zeggen het Geheel, ze moet honoreren. 's Mensen hele leven bestaat soms uit het inlossen van de schuldbekentenissen van kleine, toevallige 'ikken'."

Rijtuig, paard en koetsier Al de eerder genoemde en nog onvergelykelyk veel grotere en rijkere hoedanigheden zijn echter in potentie in ons aanwezig. Maar zij moeten ontwikkeld worden door doelgericht en zinvol 'werken aan onszelf'. Tot dit 'werken aan onszelf' zullen wij echter nooit in volle ernst besluiten, niet kunnen besluiten, zolang wij in de illusie verkeren dat wij deze hoedanigheden reeds bezitten. Waarom zouden wij ons inzetten voor het verwerven van iets waarvan wij overtuigd zijn dat wij het reeds bezitten? Daarom getroost Gurdjieff zich zoveel moeite

om ons door juist gekozen beelden een duidelijk inzicht te geven in onze situatie. Wij geven hier nog in het kort de oosterse allegorie weer waarin de mens wordt vergeleken met een bespannen rijtuig.

De koetsier op de bok die het rijtuig bestuurt, is ons denken; het paard dat het rijtuig voorttrekt, zijn onze gevoelens en begeerten; het rijtuig zelf is ons lichaam. Het rijtuig is met het paard verbonden door middel van het lamoen, het paard met de koetsier door middel van de leidsels.

Er is echter iets grondig mis. De koetsier, die waakzaam zou moeten zijn en zich verantwoordelijk voelen voor het geheel, zit het grootste deel van de tijd half-beneveld te dagdromen op de bok; of hij is aan het roddelen met zijn kornuiten in een herberg en laat paard en rijtuig onbeheerd buiten staan.

Het paard krijgt nooit de zorg en het voedsel die het nodig heeft en is nooit goed afgericht voor zijn taak. Verkommerd als het is, kent het eigenlijk nog maar twee impulsen: voedsel en sex. Het rijtuig zelf is ook deerdijk verwaarloosd en op allerlei plaatsen opgekalefaterd. Het was oorspronkelijk robuust geconstrueerd en berekend op het rijden over allerlei soort wegen. Maar doordat het alleen maar over geasfalteerde stadsstraten rijdt en nooit schokken te verduren krijgt, is het daar niet meer tegen bestand; met het gevolg dat er bij de eerste de beste flinke schok iets kapot gaat.

Het ernstigste, en de oorzaak van alle kwaad, is echter dat er geen meester is die het geheel voor een zinvol doel beheert en gebruikt en aan wie de koetsier gehoorzaamt. Daardoor is het samenstel gedegradeerd tot een huurequipage: elke toevallige voorbijganger kan het requireren en zich ergens heen laten rijden zonder zich er verantwoordelijk voor te voelen waar en in welke staat hij het achterlaat.

'Identificatie', Door de zelf-waarneming leren
negatieve emoties wij ook in alle scherpte de
en 'consideratie' macht onderkennen van enkele
specifieke aspecten van ons organisme die er meer
dan iets anders op berekend zijn ons in slaap te
houden.

De 'identificatie' werd reeds genoemd. „Identificatie“, zegt Gurdjieff, „is zo'n algemene eigenschap dat het moeilijk valt haar in de zelf-waarneming van al het andere te scheiden. De mens is voortdurend in een toestand van identificatie, alleen het voorwerp van zijn identificatie wisselt . . . De identificatie is onze ergste vijand omdat zij overal doordringt. Zelfs op het ogenblik wanneer wij menen ertegen te vechten, zijn wij er nog de dupe van.“

Ook leren wij de onvoorstelbaar grote rol kennen die negatieve emoties in ons leven spelen: woede, irritatie, angst, achterdocht, haat, zich vergelijkt voelen, jaloezie, neerslachtigheid . . . een schier eindeloos gamma. Wij aanvaarden deze ge-

woonlijk als een onvermijdelijk bestanddeel van het leven, wij rechtvaardigen ze en verheerlijken ze zelfs in onze kunst. Ze dienen echter geen enkel positief doel en zijn alleen maar schadelijk, zowel door de macht die ze over ons uitoefenen alsook doordat ze de allerergste lekken vormen waaruit de energie wegvloeit die wij voor het 'werken aan onszelf' zo broodnodig hebben. Om tot werkelijke groei te komen, is het daarom onvoorwaardelijk nodig ons ervan te bevrijden; en het is mogelijk ons ervan te bevrijden want - en dat is van essentieel belang - de negatieve emoties liggen niet verankerd in ons wezen.

Dan is er wat in de speciale taal van dit werk wordt aangeduid als 'consideratie' of juister: 'interne consideratie'. Dit is 'identificatie' met personen. "De meest voorkomende vorm", zegt Gurdjieff, „is die waarbij iemand geïdentificeerd is met wat anderen van hem denken, hoe zij hem bejegenen, welke houding zij tegenover hem aannemen." En verder: „Er bestaat nog een andere vorm van consideratie die iemand veel energie kan kosten. Namelijk wanneer iemand denkt dat hij *niet voldoende rekening houdt met iemand anders* en dat die ander hem dit kwalijk neemt." Bij 'interne consideratie' draait alles om ons kleine zelf; daardoor vergiftigt zij onze relaties met anderen en kunnen wij daarin nooit vrij en onbelemmerd zijn, hoezeer wij ook naar een dieper contact hunkeren. „Het tegenovergestelde van 'interne consideratie' ",

zegt Gurdjieff weer „is 'externe consideratie', en deze vormt ten dele een middel om de ‚interne consideratie' te bestrijden. 'Externe consideratie', berust op een totaal andere instelling tegenover de mensen dan 'interne consideratie'. Het is aanpassing aan de mensen, aan hun begrip en aan hun behoeften."

Offers In dit werk moeten wij bereid zijn offers te brengen. „Zonder offers", zegt Gurdjieff, „kan niets worden bereikt." Maar ook hier werpt hij weer een verrassend licht op de zaak. „Als er iets in de wereld is", zegt hij, „dat de mensen niet begrijpen, is het wel het begrip offer. Zij denken dat zij iets moeten opofferen dat zij hebben. Zo zei ik bijvoorbeeld eens dat zij ‚geloof', ‚rust', ‚gezondheid' moesten opofferen. Zij vatten dit letterlijk op, Alsof zij hetzij geloof, rust of gezondheid hadden! Al deze woorden moeten tussen aanhalingstekens worden geplaatst. *In feite hoeven zij alleen maar op te offeren wat zij zich verbeelden te hebben maar in werkelijkheid helemaal niet hebben. Zij moeten hun waandenkbeelden offeren. Maar dit is moeilijk, heel moeilijk voor hen. Het is veel gemakkelijker reële dingen te offeren.*"

Bij het begin Het besluit om met dit werk
beginnen te beginnen is een gewichtige stap. „Want er is niets ergers", zegt Gurdjieff, „dan

te beginnen aan zichzelf te werken en er daarna mee op te houden - men zit dan tussen twee stoelen - en veel beter ware het er nooit mee begonnen te zijn."

Ook wijst hij er met grote ernst op dat wij met het begin moeten beginnen. In onze overmoed en zelf-overschatting zijn wij maar al te zeer geneigd dit als beneden onze waardigheid te beschouwen en veel te ambitieus te zijn. In dit verband zegt hij: „En vooral moet iemand weten hoever hij bereid is te gaan, wat hij bereid is te offeren. Niets is zo gemakkelijk en tegelijkertijd zo ijdel als te zeggen: *alles*. Een mens kan nooit alles offeren en dit kan nooit van hem worden verlangd."

Het Armeense sprookje van de wolf en de schapen Gurdjieff verduidelijkt dit weer met een van zijn treffende illustraties, ditmaal het Armeense sprookje van de wolf en de schapen:

„Er was eens een wolf die veel schapen verscheurde en droefenis bracht over vele mensen. Eindelijk begon, ik weet niet waarom, zijn geweten te knagen en kreeg hij berouw. Dus besloot hij zijn leven te beteren en nooit meer schapen af te slachten. Om dit naar eer en geweten te doen, ging hij naar de priester en verzocht hem een dankdienst te houden. De priester begon de dienst en de wolf stond wenend in de kerk te bidden. De dienst duurde lang. De wolf had veel schapen van de priester gedood en dus bad de priester vurig dat de wolf

zich inderdaad zou bekeren. Plotseling zag de wolf door het raam hoe buiten de schapen ter kooi werden gedreven. Hij werd ongedurig maar de priester ging maar door en door zonder einde. Ten slotte kon de wolf zich niet meer inhouden en schreeuwde: 'Houd op priester! Anders zijn alle schapen binnen en dan heb ik vanavond niets meer te eten.'

En Gurdjieff voegt er aan toe: „Dit is een heel goed sprookje omdat het zo'n juist beeld geeft van de mens zoals hij is: bereid alles te offeren maar per slot van rekening is zijn eten van vandaag een heel andere zaak."

Een christen zijn Dezelfde opwekking om vooral realistisch te zijn met betrekking tot onze aspiraties en doelstellingen komt tot uitdrukking in Gurdjieffs antwoord aan iemand in de groep die de wens te kennen geeft werkelijk christen te zijn en aan een ander die wil weten of het mogelijk is oorlogen te voorkomen.

„Allereerst is het nodig", zegt hij, „te begrijpen dat een christen niet iemand is die zichzelf christen noemt of door anderen een christen genoemd wordt. Een christen is iemand die leeft volgens de leringen van Christus. Zoals wij zijn, kunnen wij geen christenen zijn. Om christen te zijn, moeten wij in staat zijn te 'doen'. Wij kunnen niet 'doen'; bij ons 'gebeurt' alles. Christus zegt: „Hebt uw vijanden lief", maar hoe kunnen wij onze vijanden liefhebben, wanneer wij zelfs onze vrienden niet kunnen

liefhebben? Soms 'heeft het lief' en soms 'heeft het niet lief'. Zoals wij zijn, kunnen wij zelfs niet werkelijk wensen christen te zijn omdat wederom, soms 'het wenst' en soms 'het niet wenst' . . .

Christen zijn betekent verantwoordelijk zijn. Verantwoordelijkheid komt later wanneer een mens, al is het maar voor een deel, ophoudt een machine te zijn en metterdaad, en niet alleen met woorden, begint te wensen een christen te zijn."

Kunnen oorlogen worden voorkomen? „De oorlog”, zegt Gurdjieff weer, „is het gevolg van de slavernij waarin de mensen leven. Strikt genomen kan men de mensen niet verantwoordelijk stellen voor oorlogen. Oorlog wordt veroorzaakt door kosmische krachten, door planetaire invloeden. Maar de mensen bieden niet de minste weerstand aan deze invloeden en dat kunnen zij niet omdat zij slaven zijn. Indien zij *mensen* waren, indien zij in staat waren te 'doen', zouden zij vermogen deze invloeden te weerstaan en zich ervan te onthouden elkaar te doden . . . De oorlogen nemen niet af, zij nemen toe en zij kunnen met gewone middelen niet worden voorkomen. Al die theorieën over universele vrede, alle vredesconferenties en dergelijke zijn niets anders dan luiheid en huichelarij. De mensen willen niet over zichzelf denken, ze willen niet aan zichzelf werken, maar denken er alleen maar over hoe zij anderen kunnen laten doen wat zij willen." En bij een andere gelegenheid:

„Hoe vaak heeft men mij hier niet gevraagd of er een einde aan oorlogen gemaakt kan worden. Zeer zeker kan dat. Hiervoor is alleen maar nodig dat de mensen ontwaken. Dat lijkt een kleinigheid. Het is echter het allermoeilijkste wat er bestaat omdat deze slaap wordt veroorzaakt en in stand gehouden door het hele ons omringende leven, door alle levensomstandigheden."

Andere onderwerpen Dit zijn enkele grepen uit het in Ouspensky's boek rijke materiaal van Ouspensky's boek, grepen die in hoofdzaak betrekking hebben op de wijze waarop Gurdjieff probeert ons onze huidige situatie te doen beseffen en een beeld geeft van de algemene basis voor een zinvol 'werken aan onszelf'. Van de nadere indicaties voor dit 'werken aan onszelf' zouden wij in kort bestek alleen maar een te sterk vertekend beeld kunnen geven.

Ook moeten wij, hoewel node, volstaan met de enkele vermelding van de uiteenzettingen van Gurdjieff over de noodzaak van gezamenlijk werk in groepen en over de grondslagen van dit groeps-werk; de ontwikkeling van deze groepen zelf, de belangwekkende experimenten die Gurdjieff uitvoert en de taken die hij zijn leerlingen geeft, en nog veel meer.

Zo ook moeten de kosmologische ideeën onbesproken blijven. Daaraan is een groot deel van het boek gewijd en zij vormen een integrerend deel van het geheel omdat zij in zekere zin het onver-

brekelijke complement zijn van de psychologische ideeën en ons een inzicht geven in het grote wereldgebeuren en onze zinvolle plaats en verantwoordelijkheid daarin.

Onze energie-huishouding Voordat wij van Ouspensky's boek afstappen, willen wij echter nog in het kort melding maken van één zeer belangrijk aspect: onze energie-huishouding.

„Het menselijk organisme”, zegt Gurdjieff, “is te vergelijken bij een chemische fabriek die opgezet is met een zeer grote produktiecapaciteit. Maar in de gewone levensomstandigheden haalt deze fabriek nooit de volle produktie omdat slechts een klein deel van de machinerie wordt benut en dit deel alleen maar juist zoveel produceert als nodig is voor de instandhouding van de fabriek zelf. Een fabriek op zo'n manier laten werken is natuurlijk in hoge mate oneconomisch. De fabriek, met haar hele machinerie en ingewikkelde apparatuur, produceert in feite niets en dient dus geen enkel nuttig doel omdat zij alleen maar - en dan nog met moeite - zichzelf in stand houdt.”

De grondstoffen waarmee de fabriek van ons organisme werkt, zijn het voedsel dat wij eten en drinken, de lucht die wij inademen en onze impressies. Gurdjieff laat aan de hand van een belangwekkend schema zien hoe deze drie soorten grondstoffen in ons organisme worden getransformeerd en veredeld tot de fijnere materies of meer potente

energieën die nodig zijn voor het functioneren van onze verschillende centra.

Maar er is iets mis. Enerzijds blijft de productie van de hoogwaardige energieën ver onder de maat, anderzijds vloeit het overgrote deel van onze energie volkomen nutteloos weg door verschillende lekken.

Een van deze lekken werd reeds genoemd: de negatieve emoties. „Onze energie“, zegt Gurdjieff, „wordt hoofdzakelijk verbruikt in onnodige en onaangename emoties, in angstige verwachting van alle mogelijke en onmogelijke onaangename dingen, in een slecht humeur, onnodige haast, nervositeit, geprikkeldheid, verbeelding, dromerijen, enzovoorts. Wij verspillen energie door de verkeerde werking van onze centra; aan onnodige spanningen in de spieren die in geen enkele verhouding staan tot de te verrichten arbeid; aan onophoudelijk gepraat dat een geweldige hoeveelheid energie vergt; aan onze nooit aflatende 'belangstelling' voor de dingen die om ons heen of met andere mensen gebeuren en die ons helemaal niet aangaan; door het voortdurend weggezogen worden van onze 'aandacht', enzovoort, enzovoort.”

En wat de hoogwaardige energieën betreft waarvan onze innerlijke groei en de ontwikkeling van hogere vermogens afhankelijk is, laat Gurdjieff ons aan de hand van het reeds vermelde schema zien op welk punt precies de productie ervan, wanneer wij ons laten leven zoals wij leven, stagneert

en moet stagneren, en waar dus ons aangrijpings-
punt ligt om haar tot een groot veelvoud op te
voeren.

De Prieuré In het begin van de twintiger jaren begint een nieuwe fase waarin West-Europa kennismaakt met 'het werk'. Ouspensky heeft een centrum gevormd in de omgeving van Londen waar hij voortaan zelfstandig de ideeën zal uitdragen in lezingen en studiegroepen. En Gurdjieff zelf heeft voor zijn 'Instituut voor de harmonische ontwikkeling van de mens' een passende behuizing gevonden op een grote oude buitenplaats in de buurt van Parijs, het 'Chateau du Prieuré' te Avon bij Fontainebleau.

„... een heel mooi oud kasteel, omgeven door een prachtig park", vertelt de Engelse schrijfster Katherine Mansfield die, lijdend aan een fatale ziekte, korte tijd voor haar dood de weg erheen vindt. „Ik heb het gevoel dat ik in drie weken jaren lang heb geleefd in India, Arabië, Afghanistan, Perzië. . . Er is stellig geen andere plaats ter wereld waar iemand zou kunnen leren wat hij hier leert."

Zij is een van de velen die in die eerste jaren voor korte bezoeken of voor langere tijd in de Prieuré verblijven en er een vernieuwing van hun leven ondergaan: schrijvers, architecten en kunstenaars en vele andere zoekenden, vooral Engelsen en Amerikanen, later pas Fransen.

Men werkt er op de verschillende aspecten van Gurdjieffs leer. De meesten zijn ingeschakeld in de dagelijkse fysieke werkzaamheden: de huishouding, landarbeid, bouwprojecten; deze intense gezamenlijke arbeid onder de speciale omstandig-

heden die Gurdjieff creëert en steeds weer varieert, vormt een integrerend onderdeel van de scholing die men er ondergaat. Gewoonlijk zijn er 's avonds 'movements', of uiteenzettingen van Gurdjieff en discussies om tot een dieper begrip van het werk in het Instituut te komen. Soms improviseert Gurdjieff op zijn harmonium.

De 'movements' De 'movements' (bewegings-oefeningen) vormen een belangrijk aspect van het werk. Zij zijn, evenals de muziek ervoor, gecomponeerd door Gurdjieff. Vele van deze 'movements' kunnen heilige dansen worden genoemd, in de zin dat de nauwkeurig bepaalde bewegingen van de dansers, de combinaties ervan en hun ritme, een taal voorstellen die, voor hem die haar zou kunnen verstaan, fundamentele wetten van het heelal uitdrukt. Gurdjieff was dikwijls getuige van dergelijke heilige dansen tijdens zijn verblijf in bepaalde gemeenschappen.

De 'movements' zijn ook een wonderlijk-effectief middel om ons organisme op een geheel nieuwe wijze te ervaren en te leren kennen, onze verschillende functies - denken, voelen en bewegen - op juiste wijze te integreren en een ongekend gevoel van eenheid en totaliteit tot stand te brengen.

Met deze 'movements' treedt Gurdjieff ook in het publiek op, eerst in Parijs en later, in 1924, in de Verenigde Staten; deze demonstraties maken zelfs op een onvoorbereid publiek een diepe indruk

door de voor ieder voelbare grote intensiteit van beleving.

In de afgelopen jaren zijn er verschillende films van de 'movements' gemaakt.

De ontmoeting met Gurdjieff Uit de boeken die alle pas veel later, na Gurdjieffs dood, zijn steeds een test gepubliceerd door verschillende van zijn leerlingen, krijgen wij een aantal, zij het uiteraard onvolledige en heterogene, impressies van het leven gedurende deze zeer bewogen periode op de Prieuré.

Tijdens de periode zelf verschijnen er alleen maar, veelal fantastische, krantenverslagen en circuleren er allerlei wonderlijke geruchten die vaak door Gurdjieff zelf eer aangewakkerd dan rechtgezet worden.

Zeker is dat de komst op de Prieuré voor iedereen een intense en unieke ervaring werd. Dit kwam vooral doordat iedere pose waarin wij voortdurend wegvluchten, bescherming zoeken en ons zelfverzekerd en op ons gemak voelen, alles dus wat onecht in ons is, er hoegenaamd geen opgeld deed. Speciaal in de tegenwoordigheid van Gurdjieff zelf vervluchtigde dit tot niets. „Hem te ontmoeten, was altijd een toets”, schrijft een van zijn leerlingen. „In zijn tegenwoordigheid leek elke houding kunstmatig, htzij dat deze overmatig onderdanig of omgekeerd, aanmatigend was; van het eerste ogenblik af werd deze verbrijzeld; en er bleef alleen maar

een menselijk wezen ontdaan van zijn masker over, voor een kort ogenblik geopenbaard zoals het in waarheid was."

Voor hen die als ernstig zoekenden tot hem kwamen, was het contact met Gurdjieff van een volheid die elke beschrijving te boven gaat. Voor de anderen was het een genadeloze ervaring waar zij niet tegen opgewassen waren; zij gingen heen en keerden zich in hun rechtvaardiging van het enige wat hun heilig was: hun kleine zelf, tegen Gurdjieff en alles wat met hem verbonden was. Maar positief of negatief, de ervaring ging zo diep dat zij nooit meer vergeten werd.

Gurdjieff als schrijver Aan de periode van intensieve activiteit op de Prieuré komt een plotseling einde door een ernstig auto-ongeluk waarvan Gurdjieff in het voorjaar van 1924, kort na de terugkeer van zijn bezoek aan Amerika, het slachtoffer wordt.

Reeds tijdens zijn herstel zet hij zich aan een nieuwe taak: het schrijven van boeken. Dit is een volkomen nieuw métier voor hem, waarvoor hij, zoals hij zelf zegt, zowel de vorming als de ervaring mist. Maar dat deert hem niet, integendeel, want als hij één ding wil vermijden, is het zich slaafs te conformeren aan hetgeen gebruikelijk is.

Gedurende vele jaren schrijft hij, bij voorkeur in het geroezemoes van een van de drukste cafés van Parijs, het Café de Paris. Telkens wanneer hij een hoofdstuk heeft voltooid, wordt dit door zijn leerlingen uit het oorspronkelijke Armeens en Russisch vertaald en laat hij het voorlezen aan groepen leerlingen om te verifiëren of het precies de uitwerking op hen heeft die hij beoogt. En hij werkt om en herschrijft totdat hij zijn doel volkomen heeft bereikt.

Zijn boeken De geschriften die Gurdjieff ons heeft nagelaten, zijn in alle opzichten uniek. Zij zijn vervat in drie delen. De publicatie van het eerste deel werd door Gurdjieff kort voor zijn dood voorbereid. Het verscheen in

1950 in het Engels onder de titel 'All and Eve-

rything', korte tijd later in het Duits en in 1956 in het Frans onder de titel: 'Récits de Belzébuth à son petit-fils; critique objectivement impartiale de la vie des hommes' (Verhalen van Beëlzebub aan zijn kleinzoon; een objectief-onpartijdige beoordeling van het leven der mensen). Het tweede deel heeft als titel: 'Rencontres avec des hommes remarquables' (Ontmoetingen met bijzondere mensen) en is in 1960 in het Frans en in 1963 in het Engels verschenen. Het derde (nog) niet gepubliceerde deel heet: 'La vie n'est réelle que lorsque „Je suis" ' (Het leven is alleen dan werkelijk wanneer „Ik ben").

Vooraan in het eerste deel vinden wij een omschrijving van het doel dat Gurdjieff zich met zijn geschriften heeft gesteld:

„Het geheel, weergegeven volgens volkomen nieuwe grondslagen van logische redenering, beoogt de realisering van drie fundamentele taken:

„Eerste serie:

in het denken en voelen van de lezer, meedogenloos en zonder enig compromis, de ovetuigingen en opinies uit te roeien die sedert eeuwen in zijn psyche verankerd liggen over alles wat er in de wereld bestaat.

„Tweede serie:

het materiaal te doen kennen dat voor een wederopbouw nodig is en de deugdelijkheid ervan aan te tonen.

„Derde serie:

in het denken en voelen van de lezer de ontluiking

te bevorderen van een juiste, niet door de verbeelding verwrongen, voorstelling van de werkelijke wereld in plaats van de schijnwereld die hij nu waarneemt."

'Beëlzebub' 'Beëlzebub', zoals het eerste boek in de wandeling heet, is 'n zeer bijzonder en hoogst merkwaardig boek, zowel wat de gedachten als wat de presentatie en de stijl betreft. Wij zagen reeds dat Gurdjieff ons leert dat de mens een tri-centrisch wezen is en dat hij slechts tot een volledige ontplooiing van zijn mogelijkheden kan komen en zijn bestemming bereiken wanneer zijn gedachten, zijn gevoelens en zijn lichamelijke beleving en expressie op harmonische wijze worden geïntegreerd onder controle van een werkelijk Ik, dat alleen verworven kan worden door een zinvol 'werken aan zichzelf'. Daarom schreef Gurdjieff dit boek in een zodanige vorm dat het niet alleen een beroep doet op onze geest maar ook een sterke weerklank oproept in onze gevoelens en onze zinnen; en bovendien een uitdaging vormt aan onze wil, dat wil zeggen de vastberadenheid die er in ieder van ons zou moeten zijn om, naar de mate van de ons gegeven mogelijkheden, onszelf te vervolmaken. Daarom moet de lezer erop voorbereid zijn menige schok te ontvangen, die hem echter tot een verdiept inzicht kan brengen.

In dit boek staat de mens in het middelpunt.

Maar hij wordt gezien van zo hoog dat hij in een geheel nieuw perspectief verschijnt. Beëlzebub, afkomstig uit een wereld die ver verwijderd is van de onze en oneindig harmonischer, vertelt aan zijn kleinzoon Hassein het lange verhaal van zijn belevenissen en avonturen op de planeet aarde, waar hij tijdens zijn verschillende bezoeken lange tijden heeft gewoond. Het is een epos dat het hele aardoppervlak omvat en zich uitstrekt over duizenden jaren, en ons op wonderlijke wijze opheft boven de sfeer van het aardgebeuren en ons de relativiteit daarvan doet beseffen en ervaren.

Als er één ding is waarin Gurdjieff woord houdt, dan is het wel in zijn belofte om de grondslagen van alles waarin wij zo onvoorwaardelijk geloven en waar wij rotsvast op vertrouwen, onder ons weg te slaan. In zijn verhalen vertelt Beëlzebub, soms humoristisch en dan weer sarcastisch, maar steeds bewogen door een groot mededogen, over alle mogelijke, van objectief standpunt beschouwd zo vaak verbijsterende, aspecten van de menselijke samenleving.

Het is ondoenlijk om zelfs maar een opsomming te geven van de schier eindeloze reeks onderwerpen die ter sprake komen. Centraal staat het merkwaardige onvermogen van de mensen om te onderscheiden tussen wat echt en onecht is, tussen hun werkelijk welzijn en de voorbijgaande en bedrieglijke doeleinden die hun dagelijks leven beheersen. Beëlzebub beschrijft met tal van onverwachte voor-

beelden hoe dit defect de verwording heeft veroorzaakt van de grote godsdiensten en van de kunst, en de funeste gevolgen die het heeft op vrijwel alle aspecten van ons leven. Typisch in dit opzicht is bijvoorbeeld zijn relaas over de 'zegeningen' die wij danken aan de zo hooggeschatte Griekse en Romeinse beschavingen.

Een verademing vormen de verhalen van Beëlzebub over zijn sporadische contacten met personen en gemeenschappen die ernstig en met volle inzet streven naar de verwerkelijking van de rijke mogelijkheden welke de mens zijn gegeven, in dienst van het grote geheel. En vooral wat hij vertelt over de periode toen, onder de inspirerende leiding en door het voorbeeld van de grote Sumerische heilige Ashiata Shiemash, het leven op een groot deel van de aarde gedurende korte tijd 'bijna normaal' was.

Al deze verhalende hoofdstukken worden afgewisseld met de uitvoerige uiteenzettingen waarin Beëlzebub zijn kleinzoon een inzicht geeft in de grote wetten van ontstaan en instandhouding van het heelal. Deze wetten kennen de mensen niet en zij proberen ze niet te kennen, en toch zou de kennis ervan hen kunnen helpen om beter hun eigen plaats te bepalen, zichzelf te leren kennen, zinvoller te leven en misschien in zichzelf iets op te bouwen wat kan blijven voortleven na de dood.

Dit boek is een onmetelijke stroom van intens leven. Maar het is doortrokken van een grote mensenliefde en een diepe melancholie. Beëlzebub

lijdt door de blindheid van de mensen. Zijn toon wisselt onophoudelijk, zonder ons een ogenblik rust te gunnen, nu eens op aards niveau, dan weer hoog daarboven verheven, humoristisch of roerend, in vervoering of geërgerd, duidelijk of onbegrijpelijk, maar nooit denigrerend of onwelwillend.

Als een rode draad loopt door het hele boek Beëlzebubs diepe bezorgdheid over het verschrikkelijkste aller verschijnselen: de oorlog, deze verbijsterende psychose die zich periodiek van de mensen meester maakt en hen onweerstaanbaar noopt elkaar massaal te vernietigen. Dit deed een man als G. B. Shaw tegenover een van Gurdjieffs leerlingen die het hem lang voor de publicatie ter lezing gaf, verklaren dat 'All and Everything' misschien wel het meest bijzondere boek was dat hij ooit had gelezen. Waaraan hij toevoegde dat zijns inziens de publicatie ervan meer zou kunnen bijdragen om de mensheid van de oorlog te verlossen dan alle politiek gemanoeuvrer bij elkaar.

'Ontmoetingen met bijzondere mensen' Het tweede boek, 'Ontmoetingen met bijzondere mensen', is volkomen anders dan 'Beëlzebub': hierin vertelt Gurdjieff over zijn eigen jeugd en over zijn vaak avontuurlijke zwerftochten op zoek naar bronnen van ware kennis. En tegelijkertijd vormt het er op wonderlijke wijze een eenheid mee doordat het ons voortdurend de diepere werkelijkheid doet aanvoelen die achter de wereld der verschijnselen

schuilgaat. De 'bijzondere mensen' zijn zij die zich met hun hele wezen inzetten om hiertoe door te dringen en haar in hun leven te realiseren. „Volgens mij”, schrijft Gurdjieff, „kan alleen hij een bijzonder mens worden genoemd, die zich van zijn omgeving onderscheidt door de vindingrijkheid van zijn geest en die de manifestaties welke van zijn natuur komen, weet te beheersen en zich terzelfder tijd rechtvaardig en verdraagzaam betoont tegenover de zwakheden van anderen.”

De 'bijzondere mensen' die wij ontmoeten zijn in de eerste plaats zijn vader en zijn eerste leermeester, vader Borsh, de deken van de militaire kathedraal van de garnizoensstad Kars.

In het zo gevoelig geschreven eerste hoofdstuk, gewijd aan zijn vader, leren wij er iets van beseffen wat een echte vader-zoon relatie kan zijn. En ook wat werkelijke opvoeding zou moeten zijn, een opvoeding gericht op de ontwikkeling van innerlijke kracht en verantwoordelijkheid, in plaats van op compromissen en het vinden van een weg in de maatschappij.

Pater Borsh belast zich met de verantwoordelijkheid voor Gurdjieffs verdere opleiding. Tot priester en medicus, zo wordt besloten, want volgens deze eveneens zeer bijzondere mens kan de zorg voor ziel en lichaam niet worden gescheiden.

Daarenboven laat Borsh hem ambachten leren; Maar telkens wanneer de jonge Gurdjieff een ambacht onder de knie heeft en er plezier in begint te

krijgen, laat hij hem ermee ophouden en op een ander overschakelen. In een uiteenzetting over 'De materiële kwestie' die als aanhangsel aan de 'Ontmoetingen' is toegevoegd, vertelt Gurdjieff iets over de ongelooflijke verscheidenheid van situaties waarin zijn op deze wijze ontwikkelde handvaardigheid en zijn praktisch inzicht hem van onschatbare waarde zijn geweest in zijn lange en veelbewogen leven.

In de opgroeiende Gurdjieff is ondertussen de hunkering om het mysterie van eigen wezen en van de wereld te doorgronden, uitgegroeid tot de centrale factor die zijn leven beheerst. Hij leest alle moderne en vooral oude boeken en geschriften waarvan hij hoopt dat hij er de sleutel in kan vinden tot ware kennis. Vergeefs. Maar wel komt hij daardoor tot de overtuiging dat het echte weten moet hebben bestaan en bewaard moet zijn gebleven, niet in boeken en geschriften, maar in levende gemeenschappen. En hij gaat op zoek naar deze gemeenschappen, eerst dicht bij huis, dan steeds verder: door het Midden-Oosten, door Afrika en Centraal-Azië.

De 'bijzondere mensen' waarmee wij verder kennismaken, zijn zijn tochtgenoten op deze expedities, de 'Zoekers der Waarheid': een boekverkoper, een reder, een ingenieur, een Russische prins, een dokter, een archeoloog, een Poolse vrouw . . .; het zijn ook enkele van de mensen met wie hij op zijn zwerftochten in contact komt en die,

in afzondering of in een bepaalde gemeenschap, innerlijke vrijheid hebben bereikt.

De tochten zijn vol vaak fascinerende avonturen. Maar het grootste avontuur waar Gurdjieff over schrijft, is steeds zijn innerlijke avontuur, zelfs wanneer het zich schijnt af te spelen aan verre stranden of in de mysterieuze gebieden van Centraal-Azië. En wie dit schijnbaar anecdotische boek met werkelijke belangstelling en aandacht leest, zal in de verhalen over personen, gesprekken en gebeurtenissen telkens weer de diepe weerklank beluisteren van de fundamentele leer van de schrijver: dat het menselijk leven alleen dan werkelijke zin heeft wanneer het gedragen wordt door het streven naar bewustwording en verankering in het geweten.

Voortzetting van het werk Tijdens het schrijven van zijn boeken en vooral ook daarna zet Gurdjieff zijn werk met leerlingen voort. Het is nu echter niet meer de drukke werkgemeenschap van de eerste jaren van de Prieuré, met zijn komen en gaan van beroemdheden en anderen. De Prieuré wordt trouwens in 1933 verkocht en Gurdjieff vestigt zich in een appartement in Parijs.

Maar al is het uiterlijke aspect veranderd, de intensiteit en veelzijdigheid zijn zo mogelijk nog groter. Gurdjieff werkt nu met kleinere groepen van meest blijvende leerlingen.

Velen hebben over Gurdjieff en zijn werk geschreven. Het merkwaardige is dat ons in elk van deze boeken een andere en soms volkomen andere Gurdjieff wordt getekend.

Zij die Gurdjieff het meest van nabij hebben gekend en onder zijn leiding meer dan wie ook in zichzelf hebben gerealiseerd, hebben echter nooit over hem geschreven. Zoals een van hen getuigt: „Ik heb het voorrecht gehad ongeveer tien jaar in zijn onmiddellijke nabijheid door te brengen, en ik kan zeggen dat hij mij goed kende, zonder enige twijfel beter dan ik mijzelf; daarentegen behoud ik de indruk dat ik hem niet kende, of heel weinig." En hij voegt hieraan toe: „Hij tartte elk analytisch commentaar en elke beschrijving. Maar dat is niet belangrijk. Hoe rijk zijn persoonlijkheid ook geweest moge zijn, onze gerechtvaardigde belangstelling gaat niet zozeer uit naar wat hij zelf zijn

'subjectieve bijzonderheden' noemde als naar zijn verbazingwekkend vermogen om deze op ieder ogenblik in te zetten en er voordeel uit te trekken in het nastreven van zijn werkelijke doel."

Ook over Gurdjieffs ideeën hebben deze naaste leerlingen nooit iets gepubliceerd. Deze zijn immers door Gurdjieff zelf gegeven in een zodanige vorm dat elke herformulering of interpretatie er alleen maar afbreuk aan kan doen. En evenmin schrijven zij over het werken met deze ideeën, omdat dit alleen kan worden geleerd en ervaren in studie- en werkgroepen onder leiding van iemand die deze in zichzelf tot op voldoende hoogte heeft gerealiseerd.

Gurdieffs dood Op 29 oktober 1949 sterft Gurdjieff op twee en zeventigjarige leeftijd in Parijs. Hiermee is het leven afgesloten van een mens die zijn leven heeft gewijd aan het helpen van anderen op de weg naar bevrijding. En die dit deed op de hem eigen unieke wijze, met ongelooflijke vindingrijkheid en altijd onnavolgbaar.

Een man als Frank Lloyd Wright, de grote Amerikaanse architect die geen leerling van Gurdjieff was maar hem wel kende en bewonderde, getuigde enkele dagen na zijn dood: „Kipling heeft eens gezegd dat Oost en West elkaar nooit kunnen begrijpen. Maar in het leven van Gurdjieff, in zijn werk en in zijn woorden, is iets, ontsproten aan de

diepten van de wijsheid van Azië, wat de mens van het Westen kan verstaan. En in de boeken en de gedachten van deze mens, in wat hij deed en in de manier waarop hij het deed, is er *een werkelijke ontmoeting tussen Oost en West.*"

Aan het eind gekomen van dit boekje, willen wij trachten de vraag onder ogen te zien wat de betekenis van Gurdjieff is in ons huidige tijdsgewricht en voor ons persoonlijk.

Wij hebben gezien dat Gurdjieff kennis naar het Westen bracht die hier vrijwel verloren was gegaan. Deze kennis is in verschillende vorm vastgelegd: in boeken, in de 'movements', de films en muziek. Zij omvat ideeën van uitzonderlijke kracht en diepte en een grote dynamiek, getuige het feit dat zij in toenemende mate doordringen in uitingen van het hedendaagse denken, ook al wordt de bron vaak niet vermeld.

Maar er is iets van een geheel andere dimensie: Gurdjieff appelleert aan ons, roept ons te ontwaken, te ontwaken tot een geheel nieuwe werkelijkheid. Hij roept, omdat hij lijdt onder de innerlijke chaos waarin de mensen leven en waardoor zij de willoze slachtoffers zijn van de steeds grotere macht van het geweld en dreigingen van onvoorstelbare omvang. Gurdjieff *is* de kennis die hij leert, hij *beleeft* de nieuwe werkelijkheid waarover hij spreekt. Daarom is zijn roep zo persoonlijk en zo indringend.

Gurdjieff daagt ons uit. Wij weten niet wie wij zijn en kennen de krachten niet die ons bestaan beheersen. Maar erger is dat wij deze en dergelijke vragen ontwijken, er ons van afwenden. Gurdjieff dwingt ons deze onder ogen te zien, zelfstandig, als volwassen mensen, en niet weg te vluchten in de vermeende zekerheid der ons vertrouwde concepties. Penetrant is hij en zonder mededogen in het ondermijnen van ons geloof daarin; en in het afkappen van alles wat onecht in ons is.

Maar in het ondersteunen van een ernstig streven naar zelf-verwerkelijking en waarlijk 'zijn' is hij van een eindeloze generositeit en zet hij ten volle de verbazingwekkende veelzijdigheid van zijn rijke persoonlijkheid in.

Daardoor is het door Gurdjieff aangevangen werk zo sterk en onverminderd levend. De aarde blijkt goed te zijn voorbereid. Ook blijkt het zaad dat hij zaaide, deugdelijk te zijn. Deze deugdelijkheid vindt haar uitdrukking in de verdieping en verrijking die het werk, onder leiding van Gurdjieffs naaste leerlingen, voortdurend ondergaat. Een formele organisatie is er niet, maar de innerlijke samenhang is er des te hechter om. De belangrijkste centra zijn in Parijs, New York, Londen, Caracas, terwijl zich talrijke groepen hebben gevormd in de Verenigde Staten, Frankrijk, Engeland, Canada, Zwitserland, Mexico en andere Latijns-Amerikaanse landen.

In Nederland heeft de Gurdjieff-Stichting haar

centrum in Loenen a/d Vecht, Vreelandseweg 26 (postcode 3622 ER). Zij staat in nauwe relatie met de centrale leiding van het Gurdjieff-werk in Parijs. De activiteiten omvatten onder meer studiegroepen voor het leren werken met de door Gurdieff gebrachte ideeën, de beoefening van de 'movements' en praktische werkzaamheden.

BEKNOPTE LITERATUURLIJST
Belangrijkste boeken

G. I. Gurdjieff :

Beëlzebubs verhalen aan zijn kleinzoon;
Mirananda, Wassenaar, 1977, 893 p.
Ontmoetingen met bijzondere mensen
Mirananda, Wassenaar, 1981, 320 p., 2^e druk
Gurdjieff tot zijn leerlingen, vroege gesprekken;
Mirananda, Wassenaar, 1981, 255 p.

P. D. Ouspensky:

Op zoek naar het wonderbaarlijke, Mirananda,
Wassenaar, 1979, 422p., 4^e druk.
De mens en zijn mogelijke evolutie; Mirananda,
Wassenaar, 1982 (gereviseerde vertaling); 122p.,
6^e druk

Jean Vaysse:

Ontwaken in onszelf; Mirananda, Wassenaar,
1983, 187 p.

Andere boeken

Guide and Index to G.I. Gurdjieff's All and
Everything; The Society for Traditional Studies,
Toronto, 1971; 673 p.

Margaret Anderson:

The Unknowable Gurdjieff; London, 1960;
202 p.

J. G. Bennett:

Witness, the Story of a Search; Hodder and

Stoughton, London, 1962; 376 p.

Gurdjieff, a Very Great Enigma; Samuel Weiser,
New York, 1973; 100 p.

Gurdjieff, Making a New World; Turnstone
Books, London, 1973; 320 p.

C. Daly King:

The States of Human Consciousness; New York,
1963: 175 p.

René Daumal:

Le mont analogue; Gallimard, Paris, 1952:
210 p.

Thomas de Hartmann:

Our Life with Mr. Gurdjieff; Cooper Square,
New York, 1964; 130 p.

Kathryn C. Hulme:

Undiscovered Country; Little, Brown and Com-
pany, Boston, Toronto, 1966; 306 p.

Dr. Maurice Nicoll:

De Nieuwe Mens; Mirananda, Wassenaar, 1981;
210 p.; 4e druk

Living Time; Vincent Stuart, London, 1952;
252 p.

The Mark; Vincent Stuart, London, 1954; 211 p.

Psychological Commentaries on the Teaching of
G. I. Gurdjieff and P. D. Ouspensky; Vincent
Stuart, London, 1949-1956; 5 dln., 1766 p.

G. S. Nott:

Teachings of Gurdjieff, The Journal of a Pupil;
Routledge & Kegan Paul, London, 1961; 230 p.
Journey Through this World, Meetings with

Gurdjieff, Orage and Ouspensky; Routledge &
Kegan Paul, London, 1969; 254 p.

A. R. Orage:

The Active Mind, Adventures in Awareness; The
Janus Press, London, 1954; 122 p.

On Love; Gallimard, London. 1957; 71 p.

P. D. Ouspensky:

De vierde weg, Mirananda, Wassenaar, 1978;
438 p.

Louis Pauwels:

Monsieur Gurdjieff; Editions du seuil, Paris,
1954; 440 p.

Fritz Peters:

Boyhood with Gurdjieff; Victor Gollancz, Lon-
don, 1964; 176 p"

Gurdjieff Remembered; Victor Gollancz, Lon-
don, 1965; 160 p.

Michel Waldberg;

Gurdjieff; Pierre Seghers, Paris, 1973; 186 p.

Kenneth Walker:

Venture with Ideas; Jonathan Cape, London,
1951; 192 p.

The Making of Man; London, 1957; 216 p.

A Study of Gurdjieff's Teaching; Jonathan Cape,

London, 1965; 221p.

Voor vele zoekenden betekent de kennismaking met Gurdjieffs ideeën en het daarop gebaseerde „werk” een keerpunt in hun leven. Dit „werk” voedt en leidt hen in hun streven naar inzicht en bewustwording en in hun groei tot innerlijke vrijheid; daardoor geeft het hun bestaan een diepte en inhoud die zij tevoren niet voor mogelijk hielden.

Dit boekje is bedoeld als eerste kennismaking. Het geeft een overzicht van de belangrijkste ideeën en beschrijft een aantal aspecten van het „werk”. Daarnaast vertelt het over de persoon en het veelbewogen leven van Gurdjieff en over zijn leerling P. D. Ouspensky die zo zeer heeft bijgedragen tot de verspreiding van zijn ideeën. Gurdjieffs boeken en Ouspensky's „Op zoek naar het wonderbaarlijke” worden besproken en een lijst van andere boeken is opgenomen. Het boekje besluit met een beknopte evaluatie van Gurdjieff en zijn werk, speciaal voor onze tijd.